

PRILOZI
UPOZNAVANJU KAČIĆEVE POPULARNOSTI

1

Kao dopunu opisa izdanja Kačićeva »Razgovora ugodnog« koji je dao prof. Tomo Matić u Kačićevoj Spomenici 1954. godine (Tomo Matić, Izdanje Kačićeva »Razgovora ugodnog«, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knjiga 38, 1954, 274–281), mogu dodati i sledeći podatak:

Kačić Andrija, Različite pesme radi zabavljenija i utešenija, s slavonskago na serbskij prepisane, Budim, 1807, 31 strana (stari, predvukovski pravopis; videti: Dimitrije Kirilović, Katalog Biblioteke Matice srpske, I, Srpske knjige, 1494–1847, br. 280).

2

Poznato je da su pojedine pesme iz Kačićeva »Razgovora ugodnog« bile poznate širom naše zemlje, neke čak i prevedene na makedonski jezik (H. Polenaković, Kačićeve pesme u Makedoniji, spominjana Kačićeva spomenica, 261–273), a neke su i štampane u raznim časopisima kao narodne. Evo i primera, pored poznatih.

U časopisu »Javor« (Novi Sad) za 1887, u broju 43. od 25. oktobra, na str. 681–682, objavljena je kao narodna pesma:

Sužanj Vladimire

Na kraju pesme je označeno da je pesmu »Pribeležio J. T-ć«. Na žalost, nema bližih podataka o tome od koga je i kada je pesmu zabeležio! Inače, u sadržaju »Javora« za 1887. g. ova je pesma uvrštena u narodne!

Ustvari radi se o Kačićevoj pesmi »Pisma od kralja Vladimira« (»Razgovor ugodni«, Stari pisci, XXVII, br. 8, str. 154–157), u »Javoru« objavljena sa izvesnim razlikama.

Da bi se videla intervencija prerađivača, ili »narodnog pevača«, u nastavku objavljujem paralelno tekst iz »Razgovora ugodnog« i onaj iz »Javora«, podvlačeći razlike u tekstu iz »Javora«.

»Razgovori ugodni«

St. pisci, XXVII

Pisma od kralja Vladimira

Gorko cvili sužanj Vladimire
u tamnici kralja bugarskoga

Gorko cvili, danak proklinjaše
u koji se na svit porodio.

Čini jadan, da ne čuje niko,
al to čuje Kosara divojka,
lipa ćerca kralja bugarskoga,
koji biše roda slovinskoga.

Pita njega Kosara divojka:
»Što je tebi, moj sužnju nevoljni?
Ali ti je majka omilila,
Ali ti je žao zavičaja?
Ali ti je gladak dodijao
al tamnica, jadna kuća tvoja,
al na nogú negve do kolina,
al na rúku težke lisičine?

Al si čuo, moj sužnju nevoljni,
da s' udaje virna ljuba tvoja,
ter proklinje danke i godine
i staricu jadnu majku tvoju?

Govori joj sužanj Vladimire:
»Prodi me se Bulgarko divojko!
Nije meni žao zavičaja,
Niti mi je omilila majka.

Nit je meni gladak dodijao,
Ni tamnica, jadna kuća tvoja,
ni na nogú negve do kolina,
ni na rúku težke lisičine

Ni s'udaje virna ljuba moja,
jer se dosad nisam oženio,
niti ću se jadan oženiti,
jer'vo ću ti brzo poginuti

u tamnici kralja bugarskoga
Samuela, da ga Bog ubio!
Na viri je mene prevario,
u tamnicu tamnu postavio.«

»Javor«

Sužanj Vladimire

Ljuto cvili sužanj Vladimire
U tamnici kralja bugarskoga
Samoila, da ga bog ubije!
Ljuto cvili, gorko proklinjaše
On proklinje danke i godine
u koji se na dan porodio.
Čini jadan nikoga ne sluša
Slušala ga Kosara devojka
ispušten stih
ispušten stih

Pa besedi Kosara devojka:
A što cviliš sužanj u tamnici
Ili ti je žeda dodijala?
ispušten stih

Il tavnica jadna kuća tvoja?
Il na nogu lanci do kolena?
Il na ruku teške lisičine?
Ili ti je ponestalo blaga?
Ili ti je omilela majka?
Ili si se jadan oženio?

ispušten stih
Il s' ugaje omiljena tvoja?
ispušten stih
ispušten stih

Al besedi sužanj Vladimire:
»Prodi me se bugarka devojko,
Nije meni gladak dodijao,
Niti mi je žedja dodijala,

Ni tavnica jadna kuća moja,
Ni na nogu lanci do kolena,
Ni na ruku teška lisičina,
Niti mi je ponestalo blaga,
Niti mi je omilila majka,
ispušten stih

Niti sam se jadan oženio,
Niti ću se jadan oženiti,
Jerbo ću ti jadan poginuti
U tamnici kralja bugarskoga
Samoila da ga Bog ubije!
ispušten stih
ispušten stih

Još mu veli Kosara divojka:
»Da reci mi, moj sužnju nevoljni,
odkuda si, od koje li zemlje,
od koga li roda i plemena.«
Govori joj dite Vladimire
»Ja sam sužanj od Hercegovine,
dvorio sam kralja slovinskoga
u Tribinju, gradu bijelomu.

Što me pitaš za rod i za pleme,
i to ću ti povidati pravo:
ja sam, seko, roda gospodskoga,
al sam sužanj kralja bulgarskoga

U mene je blago nebrojeno
moja bi me izkúpila majka
Al me kralju ne dá na odkúpe,
nego ište rúsú glavu moju!

Tišila ga Kosara divojka:
»Nemoj cvilit, moj sužnju nevoljni!
Ja sam ćerca kralja bulgarskoga
Samuela, gospodara tvoga.

Rasplitaću žúte kose moje
ljubiću mu skuta i kolina,
noge ću mu suzam polivati,
Živim ću ga Bogom zaklinjati,
da te pusti iz tamnice tamne
i pošalje staroj majci tvojoj,
nek se tvoja obeseli majka,
kad ugleda Vladimira sinka.«

Pak odšeta bilu dvoru svomu
ter se sama sobom razgovára:
»Što sam godir vidila junáka
slovinskoga roda i plemena,
ja ne vidi lipšega junáka,
ni lipšega, ni pristalijega,
nit ga može poroditi majka,
od mladoga sužnja Vladimira.«

Pak ulize ú dvore bijele,
ljubi bábi skuta i kolina,
noge mu je suzam oblivala,
ovako je bábi govorila:

»Daruj meni sužnja Vladimira
za mojega virna zaručnika
a tako ti svitle krune tvoje
i tako ti sinka Radomira!

Čini mi se moj mili babajko,
da će biti roda gospodskoga:
dvorio je kralja slovinskoga,
lipo zbori, ponizno govori.

Oprosti ga iz tamnice, bábo,
a tako ti šarca konja tvoga
i tako ti britke čorde tvoje,
jer je lipo momče Hercegovće!

Na to se je kralju nasmijao,
Kosari je tiho govorio:

ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih

Ja sam seko roda gospodskoga

ispušten stih
Iz Trebinja grada bijeloga
ispušten stih
ispušten stih

ispušten stih

U mene je *nemereno* blago
Pa bi mene iskúpila majka
Al me ne da kralju *iskupiti*
Već on hoće rusu glavu moju!«
Zbori njemu Kosara devojka:
Ti otogaj suze od obraza.
A ja idem u dvorove babi,

ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih

Živim ću ga bogom zaklinjati
Da t' otpusti iz tamnice tavne
Za mojega vernog zaručnika!«

ispušten stih
ispušten stih

Klečeći je u dvor ušetala

ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih

Ljubeć babu u skut i kolena:

ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih

»*Tako t' babo svetle* krune tvoje

I tako ti *sina* Radomira,

ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih

I tako ti britke *sablje* tvoje!
Mlado jeste momče Hercegovće,
Ljuto cvili gorko proklinjaše
On proklinje danke i godine
U koji se na svet porodio, –
Otpusti ga iz tavnice babo
Za mojega vernog zaručnika!
Lepo zbori ponizno govori!
Zbori *njojzi babo-svetli kralju,*

»Nije onó momče Hercegovče,
Već je onó kralju Vladimire.

Ja ne mogu drugo učiniti,
valja mi ga tebi darovati,
sva je tvoja slika i prilika,
slavi njega Krbava i Lika.

Kad razumi Kosara divojka,
da će biti kraljica slovinska,
od dragosti suze prolivaše,
svome babu rúke celivaše.

Od tamnice ključe uzimala,
tamnici je vrata otvarala;
Vladimira sužnja dozivaše,
ter ovako njemu govoraše:

»Ustani se, kralju Vladimire,
te otari gorke suze tvoje,
evo tebe zaručnica zove,
lipa ćerca kralja bulgarskoga!«

Kad je sužanj riči razumio,
niz obraz je suzam oborio,
blagosivlje Kosaru divojku
veće nego svoju milu majku.

Pak izide iz tamnice tamne
i otide k dvoru divojčinu.
Lipo ga je taste dočekaó,
za zdravlje se š njime upitao.

Zove k sebi bulgarske terzije,
da mu kroje sa zlatom aljine;
oblači ga u skerlet i zlato,
sinu sužanj kano sunce žarko.

Plemenit je sobet učinio,
gospodu je na sobet sazvao,
vinča njega s Kosarom divojkom,
povrati mu krunu i kraljevstvo.

Tu veselje velikò bijaše,
Ne može se, pobre, reći više:
u dvoru su bubnji i svirale,
a prid dvorom divno kolo igra.

U kolu su Bulgarke divojke,
kolo vodi sèka Kosarina,
lipè ona pisme izvodila,
svaku pismu sèki pripivala.

Da je komu pogledati bilo
Samuela, kralja bulgarskoga,
kako svoga zeta celivaše,
celivaše i blagoslivljaše:

»Odi s Bogom, drago dite moje,
na putu ti dobra srića bila!
Puno sam ti, sinko, sagrišio
i staricu majku razcvilio

Držeći te u tamnici tamnoj,
moreći te i žedjom i gládom.
Uzmi, sinko, zaručnicu tvoju,
povedi je g bilu dvoru tvomu.

Pozdravi mi slovinsku gospodu,
i staricu milu majku tvoju,
kojuno sam vrlo uvridio,
brezzakonje svako učinio.«

Svim delijam pisma na poštenje,
Bóg nam dao zdravlje i veselje!

Ja ne mogu drugo učiniti,
Moram njega tebi darovati,
Ono nije momče Hercegovče,
Već je ono kralju Slovenine
Iz Trebinja, grada bijeloga,
On je tvoja slika i prilika,
Njega slavi Krbava i Lika.
Od miline suze prolivala,
i svom babi ruke celivala,
Pak uzima od tavnice ključe
Pa izvadi iz tamnice sužnjeg.

*Pa dozvaše te hitre berbere
I dozvaše careve terzije.
Skrójiše mu skerletne haljine,*

Sinu jadan – kano jarko sunce. –
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih

Tu veselje veliko bijaše,
Da se nemož' iskazati više;
U dvori mu bubnji i svirala
A pred dvorom divno kolo igra.

ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih

Da je kome pogledati bilo,
ispušten stih

Kako taste zeta celivaše
I blagoslov zetu darivaše:
Srećan bio sine Vladimire,
(ne sećaj se na grehove moje),
I ti uzmi milu ćerku moju,
Ćerku moju zaručnicu tvoju
I evo ti dva tovara blaga,
Pa ti idi nek te vidi majka!

I pozdravi slovensku gospodu,
I staricu milu majku tvoju,
Nek se tvoja oveseli majka,
Kad ugleda sina Vladimira!

Pribeležio J. T.-6

Kao što se iz upoređenja Kačićeve pesme »Pisma od kralja Vladimira«, objavljene u »Razgovoru ugodnom«, sa onom u »Javoru«, dâ lako primetiti »narodni« preradivač Kačićeve pesme veoma je slobodno operirao Kačićevim tekstom. Pre svega on je ispuštao pojedine stihove i čitave strofe iz originala; zatim, on je sačinjavao nove stihove; neke je Kačićeve stihove menjao u pojedinim rečima; menjao je i redosled stihova. Na kraju celu pesmu je dao u govoru kojim nije pisao Kačić. U ovakvoj »preradi« Kačićeva »Pisma od kralja Vladimira« od 151 stiha u originalu spala je na 89 stihova. Valja napomenuti da je u izdanju »Starih pisaca« u ovoj pesmi došlo do pogrešnog numeriranja stihova započinjući od stiha 19.

3

U časopisu »Javor« objavljena je još jedna Kačićeva pesma sa izvesnim izmenama. U »Javoru« za 1892. godinu, na str. 216–218, štampana je: »*Pjesn o kralju Ludoviku na Muhačkomu polju pogibšemu boj bijući s carem turskim Sulimanom 1526*« (Iz jedne vrlo stare pisane srpske pesmarice). Sačuvan je Kačićev tekst u celini, s tim što ima izvesnih izmena u pojedinim stihovima, koje mnogo ne menjaju smisao. Redakcija časopisa »Javor«, koja u sadržini celog godišta »Javora« za 1892. navodi i autora pesme: Kačić-Miošić, u napomeni na kraju objavljene pesme, ističe da je pesma nađena »u staroj nekoj pisanoj pesmarici, koja je svojina časnog gosp. Mirona, igumana manastira Kovilja. Iz te pesmarice doneli smo već jednu malu narodnu pesmu...« Uz ovaj podatak, redakcija zna da je »arcibiskup Tomori, koji se u pesmi spominje, bio najpre vojnik i zapovednik vojske u Budimu, pa je tek docnije otišao u kaluđere i doterao do arcibiskupske stolice, što narod pevajući ovu pesmu nije znao«. Na kraju primedbe, redakcija konstatira: »Mi ne verujemo, da je ova pesma do sada gde god štampana.« Ovaj zaključak redakcije »Javora« iznenađuje utoliko pre što je njoj bilo poznato da je pesma bila Kačićeva, a do 1892. godine bilo je toliko izdanja Kačićeva »Razgovora ugodnog«! Na Kačićevo autorstvo ove pesme ukazao je D. A. Živaljević: Vuk i Kačić, Kolo, I, 1909, Beograd, str. 114–116.

Evo izmena u pojedinim stihovima, brojeći prema izdanju »Razgovora ugodnog« u St. piscima, XXVII, 365–367.

- stih 1 mesto ungarska – h u n g a r s k a (i do kraja);
- stih 4 uz ovaj stih redakcija »Javora« beleži da se ovaj stih u rukopisnoj pesmarici ponavlja dvaputa;
- stih 5 mesto: nebo prolomilo – nebo provalilo;
- stih 8 m.: mesec pomrčao – mesec pomrknuo;
- stih 10 m. ter su kralju neba pribegnula – S a m o m kralju neba pribegnula;
- stih 11 m. Dunaj – D u n a v (i do kraja tako);
- stih 12 m. ter su pale na polje Muhačko – I p a l e s u na polje Muhačko;

- stih 13. m. tomačiše – t u m a č i š e; uz ovu reč je redakcija časopisa dala objašnjenje da je u rukopisu »prepisivač metnuo tolmačiše«;
- stih 14 m. tomačiše, al ne domisliše – Tumačiše al ne d o k u č i š e;
- stih 18 m. ter joj biše tiho besidila – I t i h o . . . ;
- stih 20 kao i stih 5;
- stih 23 m. Što l' je sunce na zemlju padnulo – Što l' je sunce na z e m l j i c u p a l o ;
- stih 25 kao stih 8;
- stih 26 m. lišce – l i c e ;
- stih 30 kao stih 12;
- stih 36 m. Sulemane – S o l i m a n e ;
- stih 37 m. lštom ona sanak tomačēci – Istom ona sanak t u m a č a š e ;
- stih 38 m. knjiga dodje – Dodje knjiga;
- stih 43 m. oli odi – I l i h o d i ;
- stih 44 m. Na Muaču, polju širokomu – N a m u a č k o m p o l j u š i r o k o m e ;
- stih 47 m. po Budimu i okolo njega – P o B u d i m u i o k o B u d i m a ;
- stih 49 m. samovistan piše – s a m o m i š l j e n b j a š e ;
- stih 51 m. za glavare – P o g l a v a r e . . . ;
- stih 52 m. već biskupe – V e ć v l a d i k e ;
- stih 55 m. nametnuše – n a v e d o š e ;
- stih 58 m. križ – k r s t ;
- stih 59 m. dišipline i pokora težka – Č u d a b r a j k o i p o k o r a t e š k a ;
- stih 60 m. redovnika dila su vitežka – K a l u d j e r a v i d e t i v i t e z a ;
- stih 61: Fratar ima čuvat manastira – F r a t r i i m a j u ž i v o t m a n a s t i r s k i ;
- stih 62 m. biskup činit dila od pastira – E p i s k o p i d e l a t i p a s t i r s k i ;
- stih 64 m. vazna vojevati – s v u d a v o j e v a t i ;
- stih 69 m. Zove k sebi Tomorea fratra – Z o v e s e b i T o m o r i j a (i t a k o d o k r a j a p e s m e) ;
- stih 71 m. arcibiskup od Kaloča grada – K a l o č k o g a a r h i e p i s k o p a ;
- stih 76 m. Ungarije – H u n g a r i j e (i t a k o d o k r a j a)
- stih 78 m. mladi Ugričića – m l a d i h U g r i č i č a h ;
- stih 81 m. poplašio – u p l a š i o ;
- stih 85 m. smidemo li na nje udariti – I s m e m o l i n a n j i h u d a r i t i ;
- stih 90 m. Trijest iljad, već 'nejmaš vojnika – T r i j e s t t i s u ć ' v i š e n e m a š v o j s k e ;
- stih 94 m. Počekajmo – P o č e k a j t e ;
- stih 96 m. Zampuljane – Z a p o l j a n e ;

stih 98 m. Idje tebi pomoć od Rvata – Ide tebe pomoć od Horvata;

stih 99 m. Za petnajest – Sa petnaest;

stih 100 m. od Rvata bane – od Hrvatske bane;

stih 101 m. Frandjipane – Frankepane;

stih 102–103 m. Trijest iljad idjè vitezova (od Prusije i od Bohemije – Trijest hiljad' ide od Prusije) Od Prusije i od Bohemije;

stihovi 106–113 m.

Fra Pava mu biskup govoraše –
na zlo kralja ter nagovaraše:
»Ne plaši se, svitla kruno moja,
dobićemo cara Sulemana!

Desnica je naša od mejdana
ne čekajmo pomoći od bana,
već udrimo slobodno na Turke
ter mi naše posvetimo ruke.

Pavel biskup njemu govoraše;
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
ispušten stih
»Ne čekajmo pomoći od bana
već udrimo slobodno na Turke
da mi naše posvetimo ruke.

stih 121 m. po podnevu – A po podne;

stih 125 m. arcibiskup od Kaloča grada – Kaločkoga gradapiskope;

stih 127 m. ...Strogona grada – Ostro(gona) grada;

stih 134 m. ter – Pak;

stih 135 m. pak joj – Te joj;

stih 138 m. Govorila budimska kraljica – Odgovara kraljica budimska;

stih 141 m. već napijaš vino po Budimu – Već si pio vino po Budimu;

stih 142 m. vino pijesh, a ljubiš divojke – Vino pijuć' ljubio devojku;

stih 147 m. ni ljubeći – i ljubeći;

stih 151 m. niz obraz je suzam oborila – Niz obraze suze prolivala.

Kačićeve prerađene pesme, štampane u časopisu »Javor«, date su u ćirilici.

4

Poznato je da je Kačić poslužio nekim južnoslovenskim piscima kao izvor: bugarskom istoričaru Pajsiju Hilendarskom. Evo još jednog primera: Stipan Ivičević, Dalmatin, Vladislav, spevao ---, u Jadranske vile Sbirka i izvor zabavnih, poučnih i znanstvenih članaka, I svezak, izdaje Vinko Pacel, na Rieci, 1859, 11–20; preštampano u Glasnik dalmatinski 13, 1861 (i u više nastavaka). Videti i Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova Leksikografskog zavoda, 5, Zagreb, 1960, 147.

